

Jedini sudionik izvan granica naše zemlje, gošća iz Beča *Katja Sturm-Schnabl* upoznala nas je u svom saopćenju »Djelatnost Ognjeslava Utješenovića u bečkom slavističkom krugu« s Utješenovićevom suradnjom s F. Miklošičem, šefom katedre za slavensku filologiju na Bečkom sveučilištu (od 1849). Njihova veza datira iz 1864—65, a vezana je uz pokušaje da se objave Karadžićeva djela, čiju je znanstvenu obradu trebao pripremiti Miklošić, a Utješenović je preuzeo brigu za financiranje.

Vlado Đukanović je u izlaganju »Utješenovićev jezik i njegova shvatanja o jeziku Srba i Hrvata« ocijenio Utješenovićevu opredjeljenje za jedinstvo južno-slavenskog književnog jezika i ijekavsko štokavsko narječje, ako već i nije bilo originalno, svakako je bilo inspirativno i do danas prevladavajuće (unatoč činjenici da je premoćna većina štokavaca koristila ikavicu — 90%).

Ivica Prlander se u saopćenju »Utješenović o Juraju Utišeniću« osvrnuo na raspravu iz 1875. o životu J. Utišenića koju je Utješenović očito osobno zainteresiran, vrlo ozbiljno pripremao. Rezultat je ipak bio, uz vješto vođen tok zbivanja i političke zaplete, nekritično idealiziranje glavnog lika i projekcija vrijednosnih shvaćanja Utješenovićeve epohe na jedno ranije razdoblje.

Zanimljivom se temom pozabavio *Drago Rokсандić* izloživši je u izlaganju koje je zaključilo prvi dan skupa »Utješenović post mortem«. U nekrolozima koje je nalazio u glasilima raznih stranaka i u nekoliko gradova (Zagreb, N. Sad, Cetinje) oblikovan je ne samo odnos prema Utješenoviću, nego je izražen i novi duh vremena koji mjeri njegov značaj svojim mjerilima. Svima je zajedničko davanje prednosti Utješenovićevom javnom i političkom djelovanju nad književnim i divljenje usponu zahvaljujući vlastitom radu i sposobnostima, što govori o prihvaćenom, modernom svjetonazoru. U njima se ogledaju i nacionalna neslaganja tog vremena. Hrvatska glasila hvale odanost domovini, a srpska rodu, hrvatska ističu njegovo ilirsko razdoblje, dok srpska uzdižu »Nedeljka«. Uočeno je da od hrvatskih glasila nekrologe donose tek ona narodnjačke tradicije, a pravaška ne reagiraju.

Drugog je dana (23. veljače) organiziran posjet Utješenovićevom rodnom mjestu Ostrozinu, a popodnevni okruglim stolom zaključen je ovaj skup.

U pripremi je i zbornik koji bi uz prikazana saopćenja, trebao donijeti i radove Save Damjanova »Utješenovićevu shvatanje evolucije književnosti« i Aleksandre Kuzmić »Religijski motivi u literarnom opusu Utješenovića«, te potpunu bibliografiju. Bit će objavljena i njegova do sada neobjavljivana korespondencija.

Suzana Leček

DIETHELM BLECKING (Hg.), DIE SLAWISCHE SOKOLBEWEGUNG

Beiträge zur Geschichte von Sport und Nationalismus in Osteuropa, Dortmund 1991, 255.

Forschungsstelle Ostmitteleuropa Universität Dortmund iz Njemačke objavili su kao 42. knjigu zbornik *Slavenski sokolski pokret*. Prilozi za povijest sporta i nacionalizma (zapravo nacionalne ideje) u Istočnoj Europi. Priredio ga je dr. Diethelm Blecking, znanstveni suradnik na Institutu za sportsku povijest na njemačkoj višoj sportskoj školi u Kölnu, a ujedno autor dva zapažena priloga. Uz njega je i dr. Wolfgang Kessler, već afirmirani specijalist za srednjoevropsku i istočnoevropsku povijest i kulturu, sada direktor »Martin-Opitz« knjižnice u Herneu u Njemačkoj i autor više radova iz hrvatske povijesti 19. stoljeća. Ostali suradnici su poznati specijalisti za športsku povijest iz SAD, Njemačke, Danske, Poljske, Češke i Slovačke, Bugarske, npr. H. Eichberg iz Kopenhagena; Jan Grexa iz Bratislave, P. Matusik iz Poznana, L. Mitev iz Sofije, J. Perutka iz Bratislave, D. E. Pienkos iz Milwaukee (SAD), B. Woltmann iz Poznana, a u pretisku su radovi C. Nolte, M. Terecha, M. Provanikove, A. Wičaza i G. A. Carra. Obradeni su problemi razvoja sokolstva u svih slavenskih naroda, osim Rusa, Ukrajinaca i Bjelorusa, a težište

je ipak na češkom i slovačkom, odnosno poljskom sokolstvu, a nisu izostavljeni ni Lužički Srbi.

Za naše povjesničare športa, kulture i političke povijesti najvažniji su u ovoj knjizi programski i pregledni prilozi, posebno oni koji obrađuju sokolsku organizaciju u jugoslavenskim zemljama. Tako je uvodni članak napisao spomenuti D. Blecking i u njemu raspravlja o slavenskom sokolskom pokretu kao povijesnom problemu (str. 7—22), zatim M. Terech piše o pregledu sokolstva u slavenskim narodima (23—36), D. Blecking o etničkim zajednicama i športu (na primjeru Poljaka u Ruhrskoj oblasti), H. Eichberg o tjelesnoj kulturi kao identitetu ili historijskom materijalizmu nacionalnog pitanja, te W. Kessler o sokolstvu u jugoslavenskom prostoru.

U uvodnoj studiji D. Blecking razmatra nastanak, širenje, karakter, djelatnost i utjecaje koje je sokolski pokret što su ga u Pragu 1862. pokrenuli Miroslav Tyrš i Jindrich Fügner, obojica njemačkog podrijetla, ali usprkos tome gorljivo pristaše češkog i slavenskog liberalnog pokreta. Taj pokret je uhvatio korijena gotovo kod svih slavenskih naroda, osobito onih u Austro-Ugarskoj, a manje u Rusiji i u Turskoj. On je bio dio nacionalne povijesti, posebice nacionalno-oslobodilačkih nastojanja do 1918, nešto manje u međuratnom razdoblju, a još manje nakon 1945. kad su komunističke vlasti nastojale istrijebiti sokolstvo, zamijeniti ga npr. spartakijadama, povremenim sletovima i sl.

M. Tyrš i češki sokoli bili su ogledni primjer za širenje gimnastičke organizacije u Poljskoj, (zapravo kod Poljaka u sva tri djela), Slovačkoj, Hrvatskoj. Sloveniji, kod Lužičkih Srba, i nešto manje u Srbiji i Bugarskoj, a u začetima u Bosni, Hercegovini i Makedoniji. Slično je bilo u slavenskih naroda carske Rusije. Iako je temeljna zadaća sokola bila tjelovježba, ubrzo je prema Tyršovu planu poprimila neke kulturne, političke pa i organizacijske oblike bliske polu vojničkim i dobrovoljačkim odredima.

Prag je ostao sokolsko središte sve do sloma Čehoslovačke u proljeće 1939. Otud se širio među sve slavenske narode do kraja 19. stoljeća, a u početku 20. se osniva također u Pragu Savez slavenskog sokolstva (1908) koji organizira sletove sa brojnim sudionicima. Bili su to ne samo športski nego i nacionalno-politički susreti koji su demonstrirali snagu, brojnost i organiziranost slavenskog svijeta i odigrali važnu ulogu u prvom i drugom svjetskom ratu, nastajanju novih država, poglavito u pokretima oporbe i otpora. I slavenski iseljenici u prekomorskim zemljama imali su svoje sokolske organizacije.

Za povjesničare športa u Jugoslaviji najzanimljiviji je prilog spomenutog Wolfganga Kesslera pod naslovom *Der Sokol in der jugoslawischen Gebieten* (1863—1941) u kome uz kartu jugoslavenskih zemalja u 19. i 20. stoljeću nakon uvodnih povijesnih razmatranja najprije obrađuje sokolstvo na području koje je pripadalo Habsburškoj Monarhiji do 1918. Dakle, Slovenija, Hrvatska, Dalmacija, Bosna i Hercegovina i Vojvodina, a onda slijedi kratak pregled za Kraljevinu Srbiju i Crnu Goru, pa Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca do 1929. i Kraljevinu Jugoslaviju do 1941. i na koncu zaključno razmatranje o nacionalnim sokolskim savezima u jugoslavenskih naroda.

U Sloveniji, koja je bila gospodarski i kulturno najrazvijenija, sokolstvo počinje već 1863, dakle odmah nakon Češke, u Hrvatskoj 1874, Dalmaciji 1885, u Srbiji 1891. U Crnoj Gori, Makedoniji i na Kosovu nije sokolska organizacija do 1918. imala nekih zapaženijih rezultata i odjeka i sve se svodilo na pojedinačne inicijative i vježbačko-mačevalačka društva. Sličan poredak je bio i u nastajanju nacionalnih sokolskih saveza, npr. u Hrvatskoj je osnovan 1904, u Sloveniji 1905. i u Srbiji 1909. Tek 1914. dakle uoči rata, utemeljen Sokolski savez Južnih Slavena čiju je djelatnost onemogućio I. svjetski rat. Autor je zapazio da je sokolstvo u našim zemljama od početka do kraja bilo utemeljeno na nacionalnom, a ne na teritorijalnom načelu. On doslovce piše: »Organizacijski pristup bijaše nacionalni i nikad teritorijalni, tako da su u nacionalno miješanim područjima u Hrvatskoj i Slavoniji, Bosni i Hercegovini kao i u Dalmaciji, gdje su jedne uz druge postojale kotarske i županijske organizacije Hrvata i Srba« (str. 217). U Bosni i Hercegovini su uz kulturno-prosvjetna postojala usporedno sokolska društva Muslimana, Srba i Hrvata, a na Kosovu je djelovalo samo srpsko društvo »Dušan Silni«.

Budući da najbolje poznaje hrvatsku problematiku i literaturu, Kessler je nešto opširnije pisao o sokolstvu u Hrvata i to potkrijepio izdašno postojećom literaturom, kako onom koju su objavili historičari poput J. Sidaka, F. Haupt-

manina, A. Szabo, D. Beschnitta (na njemačkom je napisao knjigu o nacionalizmu kod Srba i Hrvata), L. Brozovića, H. Čurića, V. Maštrovića, A. Suppana i dr. kao i povjesničara športa kao Ž. Radana, F. Bučara, F. Frntića, D. Stepišnika, G. Jakovčeva, K. Pavića, M. Stražnickog i još nekih. Iscrpno je također iskoristio sve ono što je objavljeno u već renomiranom zagrebačkom časopisu »Povijest sporta« koji je i ovom knjigom doživio daljnju međunarodnu promociju.

Isto tako je Kessler dobro zapazio i opisao usku povezanost razvoja sokolskog pokreta s nacionalno-oslobodilačkim stremljenjima jugoslavenskih naroda, poglavito onih u Austro-Ugarskoj, zatim s prilikama u društvu, političkim onosima i nacionalnim pitanjem. Vodstvo sokola sačinjavali su u Hrvatskoj uglavnom liberalni političari. Ta organizacija imala je znatnog udjela u nastajanju Hrvatsko-srpske koalicije 1905. godine, spominje se njena uloga u izbijanju rata 1914, članovi sokola bili su pod stalnom sumnjom za razbijanje Austro-Ugarske, protiv njih su organizirani sudski procesi 1915. u Zagrebu u Banja Luci itd. Pa iako je dobar dio članstva bio je do 1918. projugoslavenski orijentiran, nakon stvaranja Kraljevine SHS i osnivanja centralističkog Jugoslavenskog sokolskog saveza 1919. koji ne priznaje nacionalne sokolske organizacije, negira nacionalno pitanje, hrvatski i slovenski sokoli su opet došli pod sumnju za razbijanje nove države, pa već 1922. zagrebačka organizacija istupa, a odmah zatim se osniva Hrvatski sokolski savez koji je u čast 1000. godišnjice hrvatskog kraljevstva 1925. upriličio svoj prvi susret na nacionalnoj razini.

Nova faza u razvoju sokolstva nastupa diktaturom 1929. kad je sokolska organizacija Jugoslavije stavljena u izravnu službu države i njene politike integralnog jugoslavenstva, pa je od njega ostalo još samo ime. Nakon okupacije Jugoslavije 1941. raspala se u potpunosti i sokolska organizacija, pa je njeno lijevo krilo, osobito u Sloveniji, sudjelovalo u partizanskoj borbi, desno je podržavalo okupaciju i nove režime, a neki od vođa poput Alfreda Pichlera izjasnili su se za »Volksduetschera«. I usprkos pozitivnoj ulozi koju su neki bivši sokoli imali u oslobodilačkoj borbi, nova vlast je nakon 1945. ukinula sokolsku organizaciju, pa 1946. i Slovenski sokol, iako je njegova uloga u nastajanju Osvobodilne fronte u Sloveniji bila znatna.

Međutim, zanimljivo je napomenuti da u novim, demokratskim uvjetima nakon 1990. ponovno se rađaju sokolske organizacije u slavenskim zemljama, pa raste zanimanje za povijest sokolstva, njihovu djelatnost i načela na kojima je ona počivala. U tom smislu je i ova knjiga aktualna i dobrodošla i ona predstavlja jedan od najzapaženijih priloga povijesti sokolstva, športa uopće, ali i kulturno-političkoj prošlosti slavenskih naroda i njihovoj uzajamnosti. Da je tome tako, moramo ponajprije zahvaliti dvojici Nijemaca, Kessleru i Bleckingu, autorima najvećeg dijela teksta, urednicima i organizatorima. I kao da se povijest ponavlja. Začetnici sokolske organizacije su, kako rekosmo, bili dvojica čehiziranih Nijemca.

Dragutin Pavličević

ÖSTERREICHISCHES OST- UND SÜDOSTEUROPA-INSTITUT

Wien, 1991, 44.

U Europi, a poglavito u zemljama njemačkog jezičnog područja, postoji i aktivno radi nekoliko povijesnih instituta za Jugoistočnu Europu, a među njima je onaj u Beču jedan od najistaknutijih. Gotovo svake godine taj Institut izdaje svoje tiskane radne izvještaje, od kojih jedan, za 1990. upravo imamo pred sobom. Iz njega se vidi ne samo svestrana suradnja s zemljama europskog Jugoistoka, s jugoslavenskim zemljama i s Hrvatskom, nego i promjene koje su u austrijskoj znanstvenoj i kulturno-prosvjetnoj politici nastupile nakon jeseni 1989. i čitave 1990. kad je došlo do sloma »komunističko-socijalističke utopije« od Jadranskog mora do Tihog oceana.

O tome piše predsvojnik Instituta doc. dr. Arnold Suppan u uvodnom članku pod naslovom: Djelatnost austrijskog istočnog i jugoistočnog europskog instituta za 1990. godinu navodeći M. S. Gorbačova, K. D. Brachera i V. Havela. On ističe

UDK 949.713

ISSN 0351-2142

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 24

ZAGREB

1991.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul.1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859 1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547 2 — 84 — 1984.

R A D O V I 24

Za izdavača
dr. Nikši Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
BUDAK dr. NEVEN, Filozofski fakultet Zagreb
ČORALIĆ LOVORKA, prof. Demonjina 9 Zagreb
GOLDSTEIN dr. IVO, Filozofski fakultet Zagreb
GRGIN BORISLAV, Filozofski fakultet Zagreb
HRABAK dr. BOGUMIL, Filozofski fakultet Novi Sad
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KEMBEROVIĆ HUSNIJA, prof. Sarajevo
KARAMAN dr. IGOR, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KOLAR DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet Zagreb
KOSTELAC ANA, student Filozofski fakultet Zagreb
KRIŽAK TIMUR, student Filozofski fakultet Zagreb
LABAŠ RENATA, student Filozofski fakultet Zagreb
LEČEK SUZANA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
MIROŠEVIĆ dr. FRANKO, Školska knjiga, Zagreb
OČAK dr. IVAN, Kroflinova 38 Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
POLIĆ BOBIĆ dr. MIRJANA, Filozofski fakultet Zagreb
PRLENDER mr. IVICA, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr. PETAR, Arhiv JAZU Zagreb